

Ivan Cankar:

Ottakring.

I.

Ein elegant möbliertes Zimmer ist für einen soliden Herrn zu vergeben.“

Pavel Negoda se je grenko nasmehnil in je šel dalje.

„Nemščina je pravilna, soba je elegantna in gospod mora biti soliden . . . Pavel Negoda, kreni v stran, daleč v stran; ta cesta ni za junake tvoje sorte!“

Cesta je bila široka, svetla in bučna. Od obeh strani so se stekale vanjo mračne, ozke ulice, kakor da bi se v solnčno reko, posuto s parniki in čolni, spuščali smradljivi kanali. Ko je stopil Pavel Negoda v tiho ulico, se je počutil koj bolj domačega. Zapihal mu je v lica prijeten hlad, kakor da so se bile zaprle za njim duri žarko razsvetljene, šumne dvorane. Dvoje svetov je bilo, drugi tik poleg drugega. Tuja sta si bila in daljna, ali vendar je bil komaj plitev jarek med njima. Odkod buči to življenje? Od onstran morja? Troje korakov je do njega.

Blodil je dalje, vsekrižem po neznanih ulicah, ki so si bile čisto enake. Prišel je do pasú, ki v širokem toku objema notranje okraje cesarskega Dunaja. Predno se je nameril onstran svetlega obroča, se je z dolgim pogledom ozrl doli na mesto. Rumenkasto siva megla prahu in dima, bolna soparica, žehteča iz vročičnega, nasilno razbičanega življenja, je nepremična visela nad slokimi stolpi, štrlečimi iz ogromnega, zamolklo šumečega in valujočega jezera. Pavel Negoda je stal na bregu.

„Na produ . . . naplavljenec!“ je pomislil. „Za take bojzljive plavače ni to jezero! Človek se ne sme spomniti, da je bil ustvarjen za trda tla in da nima plavut; tak spomin, pa če prešine dušo le za trenotek, je že poguba . . . Vendarle bi rad enkrat, vsaj enkrat pogledal tja na dno; rad bi slišal, vsaj enkrat slišal, kakšen jezik da govore tam zdolej pod sivimi valovi; rad bi občutil, kakšne misli da mislijo . . . če imajo v svoji duši drugačnega Boga, če je njih življenje in nehanje človeškim očem tako zastrto, tako tuje, nemo in polno skrivnosti, kakor življenje in nehanje tistih bitij, ki jih ne poznamo in katerim zategadelj očitamo, da nimajo duše . . .

če so morda v svojem temnem, zakrknjenem tajinstvu enaki psom, mačkam in papigam . . .“

Domislil se je, kako ga je še negodnega mladiča vznemirjal in trafil občutek, da je čisto sam na svetu. Věrjeti ni mogel, da je življenje samo eno ter da vse, kar je, živi tisto edino življenje. Zdelo se mu je nespodobno, da zasmehujejo človeka, ki posluša, „kako trava raste“. Zakaj bi ne živela bilka na loki svojega sijajnega življenja? Zakaj bi ne vedela, kaj da je prešernost mladosti, kaj slast in boleost ljubezni in kaj da je groza pred smrtjo? Povedati ne more, ker nima glasu, človeškemu ušesu razumljivega; ali kdo bi bil predrzen ter bi rekel, da je nema? . . . Kamorkoli se prestopiš, kjerkoli se ti ustavi pogled, odpovsod ti zastrmi v lice tuj svet, ki ti v svojih globočinah ostane skrit na vekomaj. Govoriš s svojim bratom, ali beseda je votel zvok, ne razodene ničesar; umolkmeta, spogledata se plaho ter povesita oči, da bi ponevedoma ne izdala drug drugemu, kar hranita skopuško v devetkrat zaklenjenem dnu srca. Sam si, človek, na tem božjem svetu! Svet med svetovi. Če se ti posreči, kar se ni še nikomur, da razglobiš poslednje skrivnosti enega samega teh svetov, ti jih ostane še milijarda neznanih. Zatorej ne išči brezkoristnega spoznanja; glej edinole, da se ob nobenega pretrdo ne zadeneš ter se ob njegovem oklepu ne zdrobiš! . . .

Pavel Negoda je krenil preko širokega pasu na ono stran, tja, kjer je pod zelenim Galitzinbergom in pod prisojno Sophienalpo zgrmadeno in zverženo ogromno, mračno mesto suženjstva, ubošva, gladu in greha. Cesta, po kateri se je bil nameril, je bila široka in ravna, kakor s črtalnikom potegnjena prav do vznožja hribov, do tiste razdrapane, ilovnate pustinje, ki je bila nekoč travnik, dokler je ni dosegel strupeni žar mesta. Na obeh straneh ceste so se nepregledno vrstile mrke, trinadstropne hiše; večinoma so bile še nove, nekatere še nedograjene; toda navidez so bile vse že stoletne, nadebelo zaprašene in okajene; glad in greh bi uđarila svoj črni pečat na samo mramorno palačo.

„Ein Zimmer zu vermieten . . . ein Kabinet zu vergeben . . . ein Bett für einen Herrn . . . zwei Betten . . .“

Na vsakih hišnih vratih je viselo po dvoje, po troje listkov. Pavel Negoda je vsakega posebej tako pazljivo in natanko bral, kakor da je bilo tam že zapisano, kakšna da je izba, tesna ali prostorna, svetla ali mračna, če je pohištvo zelo siromašno, od stari-narjev in sosedov po naključju na kup znešeno, če je postelja snažna, če je stenic veliko ali malo, kakšna da je gospodinja, če

je priljudna in postrežljiva, če je stara ali mlada, če je okrogla, smehljajoča, zgovorna vdova, ali če ima moža pijanca in kopo umazanih, razcapanih, venomer kričečih otrok. Zares je bilo na listkih marsikaj zanimivega; en sam stavek je pač bil, pust in kratek, ali bil je naslov za dolgo povest . . . „Zwei Betten!“ . . . Kako žive ti ljudje, kdo so? Dvoje postelj bi oddali; kje leže sami? Na tleh pač, na slamnicah, vsivprek, moški, ženske in otroci; moški kolnejo in kvantajo, ženske tarnajo in opravljajo, otroci kriče . . . Ugledal je celo listek, na katerem je bilo napisano: „Ein billiges Bett, auch für zwei Herren!“ . . . Postelja za dva gospoda! Kakšna je tista postelja in kdo, odkod sta tista dva gospoda, ki bi bila zadovoljna z eno samo posteljo? Tam kje na dvorišču je izba, smrdeča po žganju, po jetiki in po otrocih. Deset ali dvanajst ljudi prenočuje v tej izbi; težko jih je prešteti, ker leže v klopkah in gručah po vseh kotih, vzdolž in počez, kakor že je, glava ob glavi, noge vsekrižem; človek bi se ozrl proti stropu, če ni še tam na kakšen način pripeta blazina. In vendar je prostora še za dvoje gospodov; kje pač? Pod mizo ne, ker mize ni! Ali gospoda bosta dobila svojo slamnico, kjerkoli že; počivala bosta, trudna od vsega, hropla strup iz bolnih pljuč; nevoščljiva si bosta za odejo, sporekla pa se ne bosta nikoli, ker sta si brata v prokletstvu; in tako bratstvo drži! — Pavel Negoda si je ogledal hišo od zunaj; ogromno trinadstropno poslopje, vse posuto z bahavimi, neokusnimi štukaturami; nekateri akantovi listi so bili odkrnjeni, obloženi pa so bili vsi z debelo plastjo prahu. „Kakor plesalka v predmestni beznici: našminkana in zlepotičena se vrti v šumečem, bleščečem krilcu ter razkazuje suha bedra, smrdi pa po kugi in kvargljih!“ —

Ni se mu mudilo; bolj je ogledaval nego iskal. Daleč je bilo še do večera. Jesensko solnce se je upiralo v najvišja okna; in zasvetila so se v veseli zlati luči celo ta mračna okna, podobna udrtim očem jetičnega človeka.

Bral je na listku, da je v najem soba „za visokošolca“.

„To se pravi naravnost govoriti! Čeprav smo zaradi neugodnih razmer prisiljeni, da stanujemo v teh za našo izobrazbo in za naš stan ne popolnoma primernih krajih in da ponujamo sobo v najem, vendarle ne maramo za gostača kakšnega potepuha počestnega! . . . Treba je pogledati, čemu si žele visokošolca in nikogar drugega!“

Napotil se je v tretje nadstropje in je pozvonil. Odprla mu je starikava suhljata, črno oblečena ženska in ga je premerila s strogim, neprijaznim pogledom od glave do nog.

„Ali je tukaj soba v najem . . . za visokošolca?“

„Tukaj, prosim!“

Odprla je duri v izbo.

„Fani!“

Pred klavirjem je sedelo mlado dekle. Spogledali sta se za kratek hip, nato pa je dekle narahlo odkimalo. Starka je bila v očitni zadregi.

„Oprostite . . . pozabila sem . . . moja hčerka je danes zjutraj, ko sem bila na trgu . . .“

„Ali mama . . . kaj pa to zanima gospoda?“

„Nič ne de . . . nič ne de, milostiva!“ je hitel Pavel Negoda in smeh ga je dušil. Na stopnicah se je tlesknil z dlanjo po čelu ter se veselo zasmeljal.

„Kaj pa je bilo treba še gledati? Šaj bi si bil lahko mislil! . . . Za visokošolca! . . . Ali fant je bil premalo čeden! . . . Oj dekle, dekle, ne bodi tako onegasto! Mlado si in neizkušeno, še cmerilo se boš za menoj in za slabšimi od mene, pa ga ne bo od nikoder, da bi pozvonil! . . . Navsezadnje . . . tak res nisem, da bi šolarice gledale za menoj!“

Prišel je mimo brivnice in je stopil pred ogledalo ob vratih. Videl je slokega, „za lase kvišku potegnjenega“ fanta; tudi ozkolični, golobradi obraz je bil nekako „potegnjen“; oči so gledale preplašene in začudene, roke so štrlele dolge in nerodne iz prekratkih rokavov. Obleka je visela na njem ohlapno in cunjasto kakor na kolu.

„Nakaza!“ je zamahnil zlovoljen. „Kje si ukradel to suknjo, ki ni bila merjena zate? Saj si ves kakor . . . ukradena suknja! Ves, še v duši!“

Odklonilo ga je neznano dekle, nič preveč lepo in najbrž tudi nič preveč pametno. Smejal se je naglas, ali vendar si sam ni utajil da ga je bilo ob tistem zaničljivem odkimanju nekaj zbadlo in zbolelo. „Še psu ni prav, če ga postrani pogledaš!“ Zazdel se je sam sebi zopern, neroden in neumen.

„Kaj bi premišljeval in iskal, kam da naj se prištulim, med kakšne ljudi! Kamorkoli pridem, povsod bom napoti, nikjer zaželjen, nikomur drag!“

Začel si je ogledovati ženske, ki jih je srečaval. Ni jih bilo mnogo, mlade in lepe skoraj nobene. Kolikor je v teh krajih mladosti in lepote, je prav posebne vrste. Uvela je, še predno je bila dozorela; mladosti same ni več, lepote ne; le sled je še, le spomin. Spomin na nekaj, kar bi moralo biti resnično in živo po vsej božji

pravici, pa je bilo zadušeno v kali. Otroci so se podili po cesti, kričali so, igrali in lovili, kakor vsi drugi otroci; toda obrazi so bili prestari, preohlapni, preveč izkušeni; „v strupenem prahu so povajjani“, je pomislil Pavel Negoda in hlad mu je spreletel srce. In strah: „Kaj sem jim podoben, da me je gnalo mednje?“

Prišla mu je naproti mlada ženska, zelo drobna in nežna, v život in lica še otrok, v izraz oči in ustnic že dozorela ženska, ki je bila spoznala življenje ter ga z grenkim smehljajem zavrgla. Ko je šla tik mimo, ga je pogledala izpod težkih las naravnost in nantanko; zdelo se mu je celo, da ga je bila pozdravila, čeprav le mimogrede, le v razmišljenosti, morda ob spominu na koga drugega. Razveselil se je in lažje mu je bilo.

„Zahvaljena za pozdrav, pa če si ga dala ponevedoma, ob spominu na onega drugega, ki je bil šel in ga več ne bo!... Sestra si mi v duši, nič drugače ni! Sorodniki se spoznajo na prvi pogled, čeprav se niso videli svoj živ dan. Nekje je skrivno znamenje, zasije iz oči, pokliče na ustnice tih smehljaj. Srečujemo se po naključju, ne vemo si imena, pa vendar je med nami zvestejša vez, nego med brati in sestrami po krvi!“

Zablodil je v tesno, pusto ulico. Hiše so bile tam starinske, nizke in dolge, morda poslednji ostanki izza vaških časov. Tuintam se je bila razmahnila med njimi ogromna fabrika s slokimi, začrnelimi dimniki. Na križišču ulic se je prikazala časih razsežna jasa, ki je bila od daleč parku podobna; krivenčastih, golih, zaprašanih dreves, samo spomin mladosti in lepote, okamenelo senco življenja, ki ga nikoli bilo ni. Zapihal je veter in ves grozotni park s pesternami, vozički in otroci je bil zavrt v rumenkast, zadušljiv prah.

Z vegastih vrat pritlične, sajaste hiše ga je klical napis:

„Ein Gabinet zu fermiten!“

Papir se je svetil od masti; najbrž je bila nekoč slanina zavita vanj. Pisava je bila okorna, težka roka se je bila trudoma poizkušala na papirju.

Šel je po dolgi veži ter prišel na prostorno dvorišče, z okroglim, spolskim kamenjem postlano in prepreženo s črnimi lužami pomij. Na obeh straneh dvorišča so se vrstile duri; nekatere so bile odprte in smrdelo je po neopranem, v blato, žganje in bolezen zakrknjenem ubostvu; otroci so vreščali, ženske so se prepirale s cvilečimi glasovi.

„Na prve duri potrkam!“ je rekel Pavel Negoda in je tako storil.

„Kaj bi radi?“

Na pragu se je prikazal postaren dedec, v copatah in golorok. Na razgubano čelo so mu padali v kuštrih sivi lasje, gledal je napol osorno, napol začudeno, v črni, smolasti roki je držal škorenj.

„Ali bi vi dali kabinet v najem?“

„Bi . . . ampak . . .“

Premeril ga je nezaupno in v zadregi.

„Bi že . . . ampak kabinet še ni čisto v redu . . . saj lahko pogledate!“

Šla sta preko dvorišča na drugo stran; tam je starec odprl nizke duri ter pokazal v izbo, ki je bila popolnoma prazna.

„Glejte . . . saj sem rekel, da še ni čisto urejena! Ampak do noči bomo že napravili, bomo že napravili!“

Izba je bila podobna vlažnemu brlogu. Nekdo jo je bil za silo in le površno pobelil; stene so bile lisaste, tla so bila z ometom posuta in od apna oškropljena. Ob durih je bilo vdelano okence z eno samo šipo. Zgodaj jeseni je bilo, toda izba je bila tako mrzla, da je Pavel Negoda zašklepetal z zobmi.

„Kaj tukaj . . . da bi človek spal?“ je vprašal ponevedoma.

„Zdaj še ni postelje, saj sem rekel! Pa jo koj privlečem! Do noči bo vse urejeno, kakor se spodobi!“

„Pridem . . . pridem!“ je hitel Pavel Negoda. Mudilo se mu je na široko cesto, kamor je sijalo solnce. Legel mu je bil mraz na dušo.

„Tudi v brlogih spe ljudje, rode se, ljubijo se in mrjo, Ali se vsemu temu tudi pravi življenje, tej črni strahoti od prve do zadnje ure? Življenje je, in kdo vé, morda je ta črna grozota še posuta z zlatimi cekini, z radostjo, ki je ne poznam; vse toplejše in milejše sijajo zvezde na temnem nebu.“

Ze se je mračilo; tudi široka cesta je bila v senci, le od visokih streh in od dimnikov je odsevala večerna zarja. Ulice so bile glasnejše, zmerom bolj obljudene. Delavci so se vračali v gručah iz fabrik in delavnic, ženske so postajale na pragih in v vežah. Zdelo se mu je, da je na vseh obrazih nekaj veselega, mirno zadovoljnega — počitek po delu, odrešenje od suženjstva, ura samo-svoja; še skrb, neusmiljena kovačnica, ustavi časih svoje kladivo in zadremlje.

Začutil je utrujenost, ne toliko od dolgega romanja, kakor od hudih in žalostnih misli, ki so mu sršele v dušo iz vsakega kota, iz vsake veže, s sinega zidovja in s strmih streh, od vsakega obraza in iz vsakih oči. Potrle so ga in ga razveselile, potisnile ga ob tla

in ga povzdignile, ali zbegale so ga do kraja, dale mu v srce nezaupnost in plahost.

Namenil se je nakratko, da pozvoni ob najbližjih durih ter da ostane tam. „Saj je vseeno! Kjerkoli se ustanovim, bom tujec, vsiljenec . . . če je nanovo pobeljen brlog, ali če je soba za visokošolca!“ —

„Ein Kabinet ist für einen Herrn zu vergeben!“ —

„To je jasno, brez ovinkov, brez posebnih zahtev in brez posebnih obljub!“

Pisava je bila šolarska, natančna in pravilna; po snažnih, umerjenih, skoraj plahih potezah je bila pisava šolarice, ne šolarja. V veži je stala debelušna ženska z brezovo metlo v roki. Pogledala ga je osorno, neznanca, ki je bil vstopil upognjen ter se neodločno oziral po durih in stopnicah.

„Kaj pa bi . . . koga pa iščete?“

„Ali ni v tej hiši kabinet v najem?“

„Je . . . tam gori!“ je pokazala s palcem prekó rame.

Šel je počasi po stopnicah. Ni šel več ogledavat zaradi radovednosti in zabave, temveč zdelo se mu je samenu, da gre naravnost domov, da je bilo vse prejšnje romanje zgolj pohajkovanje brez cilja in da je bila pripravljena zanj prijazna izba, za katero je ves čas vedel in ki jo je poznal že od zdavnaj.

Pozvonil je v drugem nadstropju ob steklenih kuhinjskih durih, ki se niso koj odprle.

„Potrpite malo!“ je zaklical od znotraj ženski glas.

„Kaj smo res že tako domači?“ se je nasmehnil Pavel Negoda.

Odklenila mu je ženska, ki si je bila za silo ogrnila z otiračo roke in rameni; lasje so bili še mokri in so se sprijemali na čelu in ob sencih. Smehljala se je v zadregi. Pravkar umita in utrta lica so žehlala toploto, črne oči so gledale zvedavo in skoraj razposajeno izpod gosposko vzbočenih obrvi.

„Saj je tukaj . . . ali nisem prav prišel?“ se je poklonil.

„Seveda je . . . kar naprej stopite! Koj pridem, da si le bluzo oblečem!“

Stopil je proti durim, pa ni vedel, kaj da bi.

„Kar odprite, saj sta le obadva pamža notri!“

Ko je stopil v izbo, se mu je zableščalo pred očmi; od nasprotne nižje strehe se je bila čudežno odbila večerna zarja ter udarila naravnost skozi okna.

Na zofi za mizo je sedelo dvoje otrok, dekletce in deček. Obraz dekletca je bil ves v luči, lasje so bili pozlačeni, solnčni žarki so se smejali iz mežikajočih oči, poigravali se na ustnicah. Deček je bil v senci; njegove oči so bile velike, temne in razumne, obraz je bil ozek in bled.

Pogledala sta ga radovedno in šlo jima je na smeh, ker je bila večerna zarja napravila nebeško glorio iz pšeničnih las Pavla Negode.

Gospodinja je prišla koj za njim.

„Kaj se smejeta? Čemu ne pozdravita gospoda? Ne zamerite, gospod, preneumna sta še, preveč razpósajena, nobena šiba ne pomaga nič! . . . Tam je izba, te duri so! Hodili boste skozi kuhinjo in skozi našo sobo, ali saj tako ne boste vodili deklet in pijancev seboj!“

„Kako to veste?“ se je nasmehnil.

„Na obrazu vam je zapisano!“ se je nasmehnila tudi ona. „Poglejte si izbo! Če vam bo povšeči, kar ostanite! Prazna je že mesec dni!“

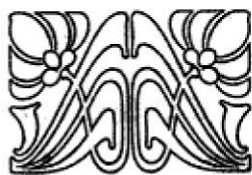
„Ostanem!“ je rekel, komaj da je bil prestopil prag.

Izba je bila podobna vsem študentovskim izbam, kolikor jih je Pavel Negoda kdaj videl. Zadaž ob steni postelja, ob oknu miza, pred mizo stol, kraj duri starinska zofa. Sorodne so si te izbe druga drugi; ali vendar stanuje človek v eni le štirinajst dni, pa mu je kakor lastni obraz v ogledalu: bližnja in daljna, draga in priskutna, vse hkrati. Zabledele rože na stenah, strahotni ornamenti na stropu so mu ljubice in so mu znanci. Z resnimi očmi so gledali nanj, kadar se je bil zaklenil s svojo tovarišico bridkostjo in poslušali so verno take povesti, ki bi jih bil drugače ne pravil nikomur.

Ko je bil sam, je legel na zofo; noge so ga ščemele, v glavi mu je kluvalo. Branil je mislim, lastavicam; ali dale se niso prikleniti, planile so v domovino, lačne in žejne, kakor da so bile čakale že dolgo na to rešno uro . . .

Narahlo je potrkalo na duri. Gospodinja je stopila v izbo ter mu je prinesla močno dišečega čaja.

„Ne zamerite, gospod, da vam posladim ta prvi večer!“

Ivan Cankar:

Ottakring.

II.

Misli, hitre lastavice, kdo bi vam branil, kje je tista moč, da bi vas uklenila? Letite, kamor vam je dano, še sam bi rad z vami, poletel z vami na južno stran! —

Pavel Negoda je bil Slovenec; to se pravi, da je nosil svojo domovino seboj. Ne samo v vseh svojih mislih, temveč v vsaki kapljici svoje krvi, v vsakem utripu svojega življenja, v vsakem pogledu, v vsakem koraku. Kako ljubijo domovino drugod, ne vem. Tisti Nmec, ki ga poznam, — morda poznam najslabšega, — ne ljubi domovine; baha se z njo, povelečuje jo z ogabnim napuhom; podoben je nespametnemu zakonskemu možu, ki svojim vinskim bratom pripoveduje o doti in lepoti svoje žene ter jo na tak način sam peha med vlačuge. Prava ljubezen je sramežljiva, tiha, obzirna; skrila bi se rada sama sebi. Kdor razkazuje po križpotih svojo pobožnost, je Judež; kdor je davi na očitni cesti prepeval hvalo svoji domovini, jo bo drevi zatajil; kdor je na tešče z imenitnimi besedami razkladal ljubezen ter prisegal zvestobo svoji nevesti, bo tisto noč v bordelu spal. Domovinska ljubezen Slovenca je stvar čisto brez primere in podobe; ne da se nikakor opisati, ob nji se neha moja in vsaka umetnost. Primerjati bi mogel to ljubezen kvečjemu z ljubeznijo do matere; do mrtve matere, ki ne sliši več nobene zakasnele molitve, nobene prošnje za tolažbo in odpuščenje, ne potrdi upanja, ki plaho kljuje v srcu. Ob bežnem spominu, v enem trenotku premeri in občuti človek vseh tisočero stopenj ljubezni, od najstrašnejše bolečine do najslajše radosti. Kdor ljubi svojo domovino, jo z enim samim objemom svoje misli obseže vso; ne samo nje, temveč vse, kar je kdaj ljubil in kar bo ljubil kdaj pozneje. Zakaj ljubezen je ena sama in nerazdeljiva; v en kratek utrip srca je stisnjeno vse — mati, domovina, Bog.

Tako je gledal Pavel Negoda na južno stran. Časih je mahoma segel v njegove misli vrišč otrok, ki so se podili pod oknom. Vzdignil je glavo ter se začudil, kakor da se je vzdramil v čisto neznanem kraju, kamor je bil ponevedoma zablodil. Oglasil se je zvonek smeh iz gospodinjine izbe; ozrl se je na svetlo špranjo pod

durmi ter je za trenotek prisluhnil. Lastavice so počivale, ali koj so utonile spet daleč v večerno zarjo.

Kamorkoli je pogledal, katerekoli zgodbe iz svoje rane mladosti se je domislil, povsod je bilo napisano z neusmiljenimi črkami: „Zgrešeno!“ Same šolske naloge so bile, nemarno, površno, brez veselja pisane, zato, ker se je ukvarjal učenec z drugimi mislimi in posli. Vest, ta strogi in čemerni učitelj, je delila odvezo in narekovala pokoro brez sočutja, z okrutno pravičnostjo. Radovoljno se je uklonil tej pravičnosti, brez obotavljanja se je sam cbtožil svojih grehov ter je brez godrnjanja sprejel pokoro, ki mu je bila pri-sojena; tudi nikoli ni računil, če je bila pokora prehuda.

Vsa njegova mladost je bila dolga, nikoli prekinjena vrsta zmot in blodenj in trpljenja. Bilo je mnogo in različnih pesmi, ali vse so imele eno samo, tisočkrat ponovljeno, trdo, neznosno melodijo, ki se ji pravi beda. Velikokrat se je domislil žalostne poti v ljubljansko šolo, tistega strašnega romanja, ki se mu je zdelo kakor verna prispodoba njegovega življenja . . . Pusto, sivo jutro je bilo. Mrzlo nebo je viselo nizko na golo ravan; navsezgodaj je začelo rositi. Šla sta z materjo po hladni cesti, počasi, upognjena, že ob prvih korakih utrujena. Nista si upala izpregovoriti, v vsaki besedi bi vztrepetalo ihtenje; še potrte misli bi bila rada skrila drug drugemu. Pot bi ne bila dolga, ne dolga veselemu srcu in ob solničnem jutru. Štiri ure — en korak; lastavica preleti morje, lačen vrabec ne prefrči plota. Komaj je bila v meglo zatonila domača vas, se je Pavlu zazdelo, da se je pot ustavila pred njima. Ves svet naokoli je bil brez začetka in brez konca, brezmejno in brezoblično morje sive megle, dežja in blata in bridkosti. Nobene luči, niti blodne vešče ne. Solnce je umrlo. Časih se je vzdignila kraj poti visoka, črna jagned — klic iz samote proti nebu, klic poln groze in obupa. Tudi duša sama je bila vsa kakor to sivo morje megle in bridkosti; in misel, ki se je plaha vzdignila, je bila kakor ta črna jagned, klic iz samote, poln groze in obupa. „Na ono stran stopi, da ne boš hodil po lužah!“ je rekla mati. „Saj je vseeno!“ je odgovoril osorno in je ni pogledal. „Saj je vseeno!“ — ne to, da stopa po lužah, namesto po travi, temveč vseeno je vse na svetu, kar je bilo in kar je. Naj se nagne korec tega življenja na to ali ono stran, izlila se bo iz njega črna bridkost. Naj zaokrene ta cesta na levo ali na desno stran, držala bo zmerom iz megle v meglo, iz mraza v mraz. Kam upaš, otrok, česa pričakuješ? Od nikoder ni ljubega pogleda, od nikoder prijazne besede, čistega smeha. Razgaljena

sebičnost ti bije v lice, hlad diha od vsepovsod. In neusmiljeni godec gode melodijo brez nehanja . . . beda, beda! Ni je pomoči, nobe-nega upanja ni. „Vseeno je!“ — kar preko luž! . . . Ozrl se je na mater. „Ona hodi že dalj, sirota . . . čemu hodi in kam? Saj je vseeno!“ Postala je za trenotek ter si otrla z robcem obraz, ki je bil moker od dežja in od potu. „Ni treba dalje, mati! Saj poznam pot, tudi strah me ni!“ — „Še malo . . .“ je rekla, „do tistih brez tam!“ — Onstran jarka je stala gruča mladih, belih brez, čisto podobna gruči izgubljenih otrok, v dežju prezebajočih in trepetajočih. Tam sta se poslovila po šegi tistih ljudi, ki jih je sram potrnosti in ljubezni; v roko si nista segla, komaj da sta se spogledala, besede pa so bile celo nepotrebne, bile bi skoraj žaljive in pregrešne. „Zbogom!“ — „Zbogom!“ Okrenila sta se tako počasi in težko, kakor da jima blato ni segalo samo do gležnjev, temveč do pasu. Čez sto korakov se je Pavel ozrl nazaj v meglo in prav takrat se je ozrla tudi mati. Obadva sta narahlo zamahnila z roko, umeknila hitro pogled in korak ter šla po svoji poti, glavo povešeno, hrbet upognjen pod bremenom. In tedaj se je vzdignilo v njem kakor divji upor zoper to krivično breme, naloženo mu od vsega začetka za greh, ki ga ni poznal in ki ga torej nikoli ni bil storil. Če je breme z žebli pribito na pleča, pa v lužo, pa v jarek še s tem sirotnim telesom, ki ga Bog ni bil ustvaril po svoji podobi! . . . Stal je na lesenem mostiču; spodaj se je valila umazana, rumena voda naraslega potoka. Komaj se je bil s komolcema uprl ob trhlo ograjo, je odskočil ter stopal urno dalje po cesti, vse po lužah in po raz-oranem blatu. Ni ga bila strahopetnost pognala v beg. Ne strahopetnost — kdo bi se bal postelje in spanja? Kaj je bilo? — Pavel Negoda, kdo te je poklical zvesto in vselej, kadar je bila polna mera tvojega trpljenja? Ti sam si bil — tisti, ki je spal v tvoji duši, ki je bil poln vere, upanja in ljubezni in ki se je vzdramil, kadar je bil dopolnjen čas . . .

Misli, na pot v veselejše kraje! Kje so? Ali niste bile name-njene v deželo solnca in ljubezni? Kakor blede zarja tone mladost v daljavo, umira; in srcu je mraz.

Njegova mladost je umrla prav ob tisti uri kakor njegova mati. Niti ločil ni v svojem spominu obojih smrti. Kadar je pomislil na svojo zgodnjo mladost, je ugledal materin obraz; in ta obraz je bil bled in bolan, malokdaj vesel, še v veselju plah. Obšla ga je groza ob vsakem spominu na to dvojno smrt; ne groza pred smrtjo, temveč pred samim seboj. Kolikor bolj se je podoba materina po-

mikala v daljavo, toliko večja je bila in sijajnejša, čeznaturna luč jo je obsevala. Kar je bilo nekoč tako majhno in neznatno, da se mu ni zdelo pogleda in misli vredno, je zadobilo v daljavi svoj silni pomen, svojo nebeško lepoto — nepoznano, ponevedoma in ponemarnem izgubljeno, na vekomaj nedosegljivo. Od ure do ure je bila svetlejša lepota v daljavi, od ure do ure grenkejša, neizprosnejša v srcu bolest. „Cekinov sem imel v rokah vse polno, bogastvo sem imel, da mu ni bilo enakega na svetu, pa sem ga potrosil brez vesti in pameti. Zdaj stoji na cesti siromak, prezeba in prosi miloščine in si bije s pestjo na grešna prsa!“ . . . Mati je ležala na postelji bela in mrzla. Jokal ni, tudi ni občutil posebne bolečine. Le zelo truden je bil in zeblo ga je. Poglavitno je želel natihem, „da bi bilo že vse to pri kraju“, zavedal pa se je natanko odurne brezsrčnosti te želje. V izbi je bilo nekaj žensk; zoperne so mu bile, ker so govorile s ponarejenim, vzdihujoče šepetajočim glasom ter poihtevale mukoma in brez solz. „Čemu se pretvarjajo, saj se še meni ne zdi vredno!“ Stopil je na prag in si prižgal cigareto. Zunaj se je mračilo, pihal je hladen jesenski veter, dišalo je po snegu. Napotil se je v bližnjo krčmo ter si naročil žganja. V krčmi je že gorela svetilka, debela krčmarica je zastirala okna. Pogledala ga je nekoliko začudena. „Kako pa z materjo?“ Zamahnil je malomarno z roko. „Je konec!“ Na stežaj je odprla oči, zmajala je z glavo ter zavzdihnila globoko iz dna. „Saj pravim . . . tako je pač!“ Reči je hotela nekaj, kar bi se spodobilo ob taki žalostni priliki, pa se ni mogla koj domisliti primernih besed. Ozrl se je nanjo s hudobnim nasmehom; v tistem trenutku pa je nenedoma opazil, da ni napačna ženska. Okrogla in prsata, prikupen smehljaj na grešnih ustnicah, prešerno, komaj prikrito vprašanje v črnih očeh. Naglo je izpraznil stekleničico ter si naročil drugo. Ko je stopila krčmarica predenj, z materinskim sočutjem na prisiljeno milobnem obrazu, jo je zgrabil za laket ter jo siloma potegnil k sebi, da mu je omahnila v naročje. Strmela je nanj osupla in prestrašena. „O . . . animal!“ . . . Izpustil jo je takoj. Da ga je bila z dlanjo udarila v lice, bi se ne bil tako začudil in v sramu zgrozil, kakor ob tej francoski besedi, ki je treščila nanj iznenada, kot da je bil priletel kamen skozi okno. „Odkod jo je pobrala? . . . Prej ni našla besede, zdaj jo je . . . zdaj je našla besedo, hujšo od pogleda in klofute in pljunka! Tako je . . . animal! Domača beseda bi ne pomenila nič, bi ne mogla povedati in razložiti tolike strahote! Žival . . . tuja, neznana žival, še psu ni podobna, ki zavija tam

pod klancem!“ . . . Kolena so se mu šibila in zobje so mu šklepetali, ko se je vračal domov. Pred hišo ga je spreletelo kakor daljna misel; ni bilo toplo upanje, le hladna, mirna misel je bila: „Saj vse to morda ni resnica . . . le bolan sem bil, pa se mi je hudo sanjalo!“ Stopil je v izbo. Mati je ležala na postelji bela in mrzla; ženske so šepetale in poihtevale. Sedel je truden na stol kraj vzglavja in mraz ga je stresel. Tudi zdaj mu srca ni razparala bridkost, le trepalnice so ga zaskелеle in nekakšno otrplost je občutil v ustnicah; zožil je pleča in upognil glavo, kakor da se niža strop nad njim in da se mu bližajo gole stene, zmerom bližje in tesneje . . . Bila je groza, ne žalost . . .

Na pot, lastavice! Drugam, drugam!

Kam? Kje je solnce? —

Vse je umrlo, je končano. En dan, ta strašni dan je zatopil in ne bo ga več. Prespati se je treba. Dolg dan je bil, treba je dolgega počitka. In kadar se vzdramiš, ne pomisli nikar, kod da si hodil, kaj da si počel, koliko grešil in izgubil! Dan se ne povrne več, pokoplji še njegov spomin! Iznova začni, tako se napoti, kakor da si bil šele shodil! Kaj se obotavljaš, kaj vzdihuješ? „Oh, preoh — ta strašni dan ni umrl! Živ gori v mojem srcu, bolj živ od današnjega in jutrišnjega; in kar mi je dal za dedščino, meni poznejšemu, ni brašno za veseli pot, je križ za križev pot!“ . . . Poglej natanko, Pavel Negoda, išči verno — morda dobiš vrečo cekinov prav na dan te groze! —

Planil je kakor iz sanj; zazdelo se mu je, da se je bila oglasila s ceste slovenska govorica. Stopil je k oknu ves omamljen, mreno pred očmi, v srcu strah in sladkost. Po mračni ulici se je podila vriščeča jata otrok. V prvem trenutku ni razločil, odkod in čemu viharna radost bosjakov, ki so se gnetli v gosto gručo, razpršili se vriskajoč ter se spet strnili. Nato je zapazil sredi med njimi dvoje odraslih, moškega in žensko. Moški je bil pijan in se je opotekal; oblečen je bil v cunje, v prahu povaljane. Njegov obraz je bil jetičen, mrtvaško bled in upal, od čela preko senc mu je curljala kri, kaplja za kapljo v razmršeno brado. Ženska je jokala, vlekla ga za roko ter mu prigovarjala z ihtečim in osornim glasom. On je ni poslušal, prerokal se je z otroci ter jih odganjal. Procesija bede, sramote in prahu je zavila v drugo ulico ter umolknila.

Pavel Negoda je vztrepetal.

„Kaj je beda in sramota, kaj je ta procesija vsega hudega in grdega — pozdrav iz domovine?“

Nič bridkosti, Pavel Negoda! Pridi pozdrav iz najtemnejše globine — razveseli se ga in odzdravi mu!

Na južno stran, lastavice, na južno stran! Nič grenkobe — in če! Še grenkoba je tam vsa od solnca obžarjena!

Mila mehkoba mu je segla v srce. Trepalnice, trudne in težke, so mu zlezle na oči, na ustnicah se je prikazal smehlaj. Misli so zatonile z večerno zarjo, prelile so se v sanje . . .

„Gute Nacht!“

Pavel Negoda se je v polusanjah smehljal.

„Lahko noč, ljubica, lahko noč . . . mati . . . lahko noč, ti loka zelena v jutru pojoča . . .“

Spreletela ga je sladka toplota.

„Saj sem vedel, da je nekje zgrajen dom tudi zame!“ . . .

Pastúškin :

Indiferentist Abdul.

(Konec.)

V zimi je enkrat nanoslo, da je ostal vsled otekle noge par tednov v bolniški sobi. Ob takih prilikah sí je tudi ženščur Jaré rad izmislil kakšno nadlogo, da se je na gorkem do sita naspal in korenito razklepetal. Poleg drugih je imel namreč tudi to čednost, da je svoje don-juanstvo razgrinjal pred svojimi tovariši, zlasti takimi kakor Abdul, ki so se za krila malo menili. Hud prehlad je prignal tiste dni tudi mene tjakaj.

„Poglej tega modrijana, to senco živega človeka,“ je kazal Jaré na Abdula, ko sem haljal proti svojemu ležišču. „Njegov indiferentizem ni samo verski, temveč splošen. Pomisli, celo ženske so njemu lanski sneg, kakor bi jih ne bilo na svetu.“

„Jih ni še v programu,“ je zamahnil Abdul smehoma.

„Jih ne bo nikoli, če jih sam ne deneš v program, ga je poučeval Jaré. „Ti, seveda, boš čakal, da nabijejo v atriju paragraf: Vsak drugi večer smejo gojenci po mestu za dekleti. Moj bog, če pomislim, da ta lepi brezverec še ni imel ženskega telesa v svojih rokah. Moška devica, hahaha! Mar ne čutiš duša, kako te je škoda. Jaz ne bi vzdržal . . . teden dni kvečjemu. In če zunaj ne gre po